

Franc Križnar

Savinova opera Poslednja straža: med Zagrebom in Ljubljano (1904-1907)

KRIŽNAR Franc, dr., Inštitut glasbenoinformacijskih znanosti pri Centru za interdisciplinarne in multidisciplinarne raziskave in študije Univerze v Mariboru, Krekova 2, SI-2000 Maribor

782(497.4):929Savin R.

**SAVINOVA OPERA POSLEDNJA STRAŽA:
MED ZAGREBOM IN LJUBLJANO (1904-1907)**

Avtor oriše čas in kraj nastanka Savinovega opernega prvenca, enodejanko Poslednjo stražo (1904), ki je doživela prvo izvedbo v Zagrebu (1906) in nato še ponovitev v Ljubljani (1907). V tem času je zanimivo in značilno skladateljevo »učenje« kompozicije, ki ga je izrabil v skoraj vseh mestih službovanja (Dunaj, Praga, ...). Oriše tudi skoraj sočasne glasbene razmere v Zagrebu in Ljubljani in postavi Rista Savina v čas in prostor njegove Poslednje straže. Pri tem uporabi že znane relevantne podatke, na novo pa je prav za ta primer avtor raziskal zagrebške in ljubljanske arhive.

Ključne besede: Risto Savin (alias Friderik Širca), opera Poslednja straža, Zagreb, Ljubljana.

KRIŽNAR Franc, PhD, Centre for Interdisciplinary and Multidisciplinary Research and Studies, University of Maribor, Krekova 2, SI-2000 Maribor

782(497.4):929Savin R.

**THE SAVIN'S OPERA THE LAST WATCH:
BETWEEN ZAGREB AND LJUBLJANA (1904-1907)**

The author describes the time and the area of proceed from the Savin's one-act play opera The Last Watch (1904), the author's firstling. It was reached the first performance in Zagreb (1906) and then has been one repetition in Ljubljana (1907). In those time was very interested in and characteristic the composer's "learning" of composition, which he was used well in nearly of all localities wherever he was on duty (Vienna, Prague, ...). The author describes nearly the co-incident music conditions in Zagreb and Ljubljana, too and he has set up Risto Savin in the time and in the area of his opera The Last Watch. By this the author adopts has already known and fundamental particulars. He investigated the new data in the archives in Zagreb and Ljubljana, extra for this case.

Keywords: Risto Savin (named Friderik Širca, too), opera The Last Watch, Zagreb, Ljubljana.

Uvod

Vse do začetka 20. stoletja je bila slovenska operna tvornost dokaj skromna, še posebej v primerjavi s takratno operno produkcijo v svetu. Od nekaj oper, ki jih je dala slovenska romantika, se je ohranil na repertoarju le Foersterjev *Gorenjski slavček* (iz 1872. leta). Zasluga, da se je slovenska operna ustvarjalnost približala takratni evropski, gre nedvomno skladatelju Frideriku Širci, znanem po umetniškem imenu Risto Savin (Žalec, 11. 7. 1858 – Zagreb, 15. 12. 1948), ki je med prvimi osvojil sodobna načela glasbene drame. Čeprav je napisal tehtne samospeve, zборе in inštrumentalne skladbe, zavzemajo osrednje mesto v njegovem opusu glasbeno dramatska dela. Risto Savin se je nagibal v novo romantiko že v svojem prvem opernem poskusu *Poslednja straža*, ki ga je snoval po Aškerčevi baladi s tem naslovom vse od leta 1898. To delo je imenoval dramatska scena, tudi dramatični prizor. Za krstno predstavo v Zagrebu leta 1906 je bilo najavljeno kot »enodejanka«, »opera v enem dejanju«. Po bogati zvočnosti in načinu gradnje ima Savinova *Poslednja straža* očitno vzor v Wagnerju in Richardu Straussu. Seveda pa so nastajala tudi dela slovenskih skladateljev, ki so se oprli na svoje literarne predhodnike, v zelo različnih obdobjih, vsa pa (z izjemo Savinove *Poslednje straže* iz leta 1904) v 20. stoletju, ko se je tudi slovensko glasbeno gledališče začelo razvijati.¹ Prvi, ki se je pri pisanju opere oprl na slovensko literarno delo, je bil torej Risto Savin, ki si je izbral Aškerčevo balado *Poslednja straža*.²

V letih 1897-1899 je bila Praga za Savina pomembna tudi zaradi študija glasbe, saj je že pred tem čutil, da v inštrumentaciji še ni dovolj trden. Fuchsova šola na Dunaju mu očitno v tej smeri ni zadoščala, zato se tudi ni mogel uspešno lotiti večjih inštrumentalnih tekstov. Da bi nadomestil to pomanjkljivost, je v tem času (deloma še tudi kasneje: 1901-1903) privatno študiral inštrumentacijo pri Karlu Knittlu, profesorju praškega konservatorija. Razen tega se je v inštrumentaciji izpopolnjeval s poslušanjem skladb velikih mojstrov, npr. H. Berlioza, R. Wagnerja, R. Straussa, J. Brahmsa, B. Smetane, A. Dvoržaka idr., korenito pa je preštudiral tudi Berliozovo knjigo o inštrumentaciji (*Traité d'instrumentation et d'orchestration moderne*, 1844). Tako si je Savin s svojim vsestranskim študijem poglobil znanje inštrumentacije, da je prav to sčasoma postalo naravnost odlično. Njegovo delo in tretje praško bivanje je bilo zanj torej plodovito. Dalo mu je to, česar mu Dunaj ni dal, in v Pragi se je v kompozicijski tehniki tako izpopolnil, da s tega vidika za njegovo ustvarjalno delo ni bilo nobenih resnih ovir več. Tako postaja po letu 1897 Savinovo

Risto Savin (alias Friderik Širca)
(ZKŠT Zavod za kulturo, šport in turizem Žalec)

ustvarjanje vedno bolj bogato, plodno in bolj kvalitetno. Začel se je oblikovati v muzikalno osebnost in postopoma si je klesal lasten izraz, ki je bil kljub raznim vplivom vendarle vedno bolj očiten.

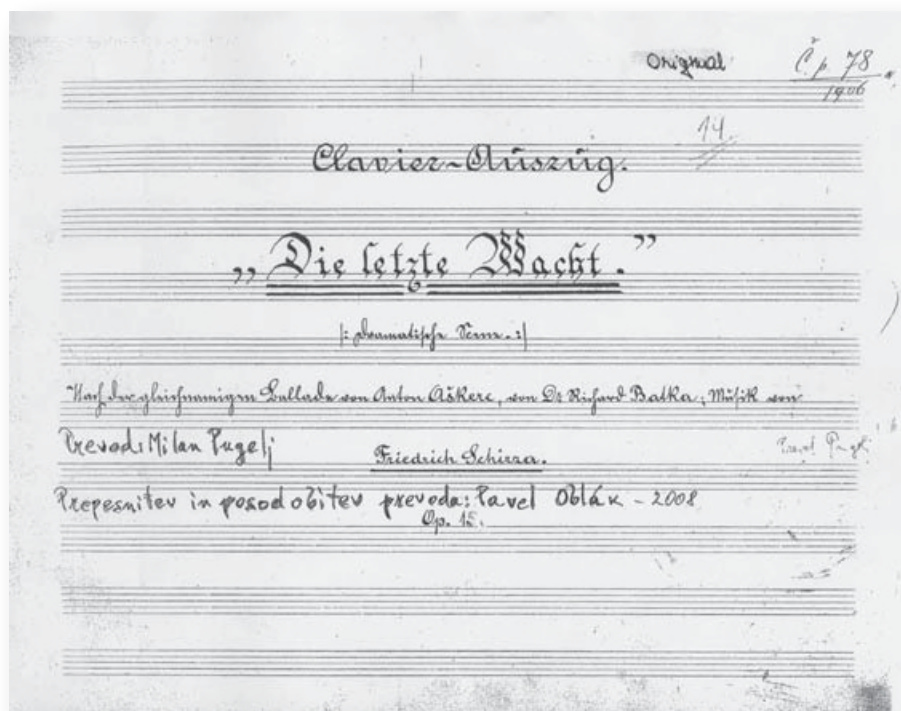
Poslednja straža

Tako je v letu 1898 prvič segel po odrskem delu, na katerega je mislil že 1895. leta, ko je pisal bratu Josipu (pismo z dne 11. 7. 1895) mdr. takole: »(...) Glede teksta za kratko opero bi se bilo dobro obrniti na Aškerca (...)«.

K odrskemu ustvarjanju se je Savin torej nagibal že zelo zgodaj. Pri tem ga je vodilo občutje za dramatiko, za široko motivično gradnjo. Vedel je, da se bo mogel v tej smeri najbolj izpovedovati in da bo lahko na odrskem področju največ ustvaril. Svoj smisel za dramatiko je nakazal že v Treh Aškerčevih baladah (trije samospevi: 1. *Poslednje pismo*, 2. *Javor in lipa*, 3. *Poroka*, op. 6, kasneje in zdaj op. 3; komp. 1895; tisk: Lavoslav Schwentner, Ljubljana 1899), čeprav tu še zelo skromno, saj mu pesmi same niso nudile dovolj možnosti, da bi se izrazno bolj razmahnil. Občudovanje, ki ga je imel do pesnika Aškerca, je torej že v letu 1895 rodilo sklep, da si bo za svojo prvo odrsko stvaritev izbral katero od Aškerčevih pesnitev. To je 1904 tudi uresničil. Podatki o tem so si malce različni, med drugim tudi velja čas nastanka

¹ Neubauer, *Slovenska literarna dela*, str. 3.

² Neubauer, *Slovenska literarna dela*, str. 35.

Naslovnica in zadnja stran
prepisa partiture Savinove
Poslednje straže, 1906
(Narodna in univerzitetna
knjižnica v Ljubljani)

med leti 1888-1905.³ Tako velja pri tem spomniti tudi na najbolj verjetno letnico nastanka te opere 1904 v Vараždinu.⁴ Kajti iz ohranjenih pisem je najpomembnejše dopisovanje Savina s svojim prvim libretistom (za *Poslednjo stražo*) z Richardom Batko že v letih 1903-1904, kjer se je vse tja do leta 1909 ohranilo kar 15 takih enot; od tega se jih devet nanaša neposredno na Savinovo *Poslednjo stražo*.⁵ Tako je torej pri tem razčiščevanju

enako relevantna vsebina citiranega Savinovega pisma bratu Josipu (iz l. 1895).⁶

Ohranjena dela (rokopisi) v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani (NUK, Glasbena zbirka) vso zadevo okrog natančnega datuma kar malce zakomplicirajo, saj tam razpolagajo s kar petimi partiturami:

1. *Die letzte Nacht* ..., op. 15 (Risto Savin), rkp. klavirski izvleček-skica (z exlibrisom: Risto Savinove rojstne hiše v Žalcu), Ursprung ... mit Text, z navedbo

³ Neubauer, *Vodnik po operah slovenskih skladateljev*, str. 83.

⁴ Ograjenšek, *Dopisovanje Rista Savina o glasbi*, str. 9.

⁵ Prav tam, *Priloga (Korespondenca; prim. op. 1)*, str. 8-12.

⁶ Prim. Ograjenšek, *Savinova glasbena biografija*, str. 31.

Poslednja straža (Die letzte Wacht op. 15)

Uvod

po Antonu Aškercu priredil Friderik Širca Friderik Širca (Risto Savin) 1859-1948
komp. 10.3. 1905

C Lento

1 Flutes (picc.)
Oboe
2 Clarinets in B $\flat$
Bassoon
2 Trumpets in B $\flat$
2 Tenor Trombones
Bass Trombone
Timpani

C Lento

Mariša- sopran
Mati-alt
Peter-tenor
Tona-tenor
Korporal-bariton
Berač-bas
Soprano
Alto
Tenor
Bass

C Lento

Violin I
Violin II
Viola
Violoncello
Contrabass

Naslovnica partiture Savinove *Poslednje straže* (10. 3. 1905); za komorni orkester prir. I. 2009 Vitja Avsec; korekture in redakcija Franci Rizmal (Zavod za kulturo, šport in turizem Zalec, 2009)

oseb-Personen, 72 oštevilčenih) strani (dodane pa so še 4 str. skic, v svinčniku; prav tako je v tej verziji /s svinčnikom/ prečrtana uvertura!), 1904;

2. *Die letzte Wacht*, op. 15 (Fridrich Shirza, A. Aškerc in R. Batka), rkp. klavirski izveček na 77 (oštevilčenih) str. A-4 formata, 1905 (z navedbo oseb-Personen);
3. *Die letzte Wacht*, (op. 15), Friedrich Schirza (A. Aškerc in R. Batka, prev. M. Pugelj-v svinčniku!), 180 str. rkp. (večjega formata od A-4), z navedbo oseb-Personen, dokončal: 10. 3. 1905, (zasedba orkestra: 2 (picc.).2(ci).2(cl.basso)2 – 2.2.4.1 – T – P – arpa – archi);
4. Prepis (lepopis) klav. izvečka *Die letzte Wacht*, (op. 15), Friedrich Schirza, Dramatische Szene, Nach der gleichnamigen Ballade von Anton Aškerc von Dr. Richard Batka, z navedbo oseb-Personen, Musik von Friedrich Schirza, 79 str., brez datuma (prepisa);
5. Prepis (lepopis) klav. izvečka: Friedrich Schirza, *Clavier-Auszug Die letzte Wacht*, op. 15, z navedbo oseb-Personen, A-4 format (podolžne oblike), copist im Jänner 1906;

6. Priredba partiture za komorni orkester, Friderik Širca (= Risto Savin), Vitja Avsec, Franci Rizmal, *Poslednja straža* (*Die letzte Wacht*, op. 15, za produkcijo 6. feb. 2009 v Žalcu (Zavod za kulturo, šport in turizem, Žalec 2009; zasedba /komornega/ orkestra: 2 fl, ob, 2 clar, fg – 2 tr. 2 trbne; trbne basso – T – piatto sosp.; tamb; picc. Triangolo; eolifono – (uno perc.) – mati-alto; Mariša-soprano; Peter-tenoro; Tona-tenoro; korporal-baritono; berač-basso – Coro: S-A-T-B – Archi-min.: 2.2.1.1.1; 198 str. računalniškega izpisa A-4 format.

Poleg vsega navedenega pa je še avtor sam v enega od popisov svojega opusa (del do leta 1948?) omenjeni opus vpisal, označil 2-krat: op. 1: *Poslednja straža*: dramatična scena za veliki orkester in ista za klavir in petje.⁷

Savin je torej napisal dramatsko sceno *Poslednja straža* (kar navaja skladatelj tudi v svojem seznamu del kot tudi za »klavir in petje« – dejansko pa gre v tem primeru za klavirski izveček istega dela) po istoimenski baladi Antona Aškerc. Ta velja po splošni slovenski literarni leksiki za najbolj tipičnega pesnika slovenskega realizma, čeprav je to slogovno smer uveljavil še z motivi, oblikami in zvrstmi, ki pripadajo deloma še predroman-

tiki (npr. v baladah in romancah), a jih je racionaliziral in s tem prilagodil miselnosti liberalnega pozitivizma, nacionalne misli in celo začetne socialne zavesti. Za Savinov operni namen pa mu jo je priredil (Dr.) Richard Batka.⁸ Libreto za *Poslednja straža* je priredil v nemškem jeziku. Savin jo je v svojem končnem seznamu skladb označil z op. 1, medtem, ko je partitura prvotno označena kot op. 15. Vprašanje je seveda, kakšne pogoje mu je za dramatsko oblikovanje nudila pesnitev ali še bolje: kako je znal Batka ta tekst prirediti dramaturško. Bese-dilo te dramatske scene kaže, da v tem pogledu Savinu prvi operni poskus ni mogel najbolje uspeti. Premalo je v libretu dramatike, premalo stopnjevanja vsebinskih napetosti, ki bi dovoljevale skladatelju, da bi lahko razpredel široko motiviko in libreto glasbeno obdelal tako, kakor ga je vsebinsko čutil ne glede na priredbo. To je sicer poskusil in prav zaradi tega so nastale med libretom in glasbo razlike, prava nasprotja: libreto je na mnogih mestih prešibek v razmerju z izrazito glasbeno zasnovo (ob tekst so se spotaknili tudi kritiki ob prvi izvedbi *Poslednje straže*. Tako piše poročevalec v *Agrar-mer Zeitung*,⁹ »(...) da je sujet /= sižé/ malo dramatski in da je 'čudovita Aškerčeva balada vendarle presuha, da bi mogla služiti kot osnova še tako majhni operi (...)«. Poslednja straža je Savin namenil kot dramatsko sceno, v kateri je prvič preizkušal svoje sposobnosti odrskega muzikalnega oblikovanja. Osrednji razlog dejstvu, da *Poslednja straža* s te strani ni uspela pa ni toliko v pesnitvi, kolikor v njeni obdelavi. Batka je imel vso priliko, da bi dramatiko vsaj nekoliko stopnjeval. Hrvaški prevod je oskrbel Ferdo Živko Miler.¹⁰

Poglejmo si še vsebino opere. Pred guvernerjevo palačo, v kateri plešejo gostje, stoji stražar Peter v mrzli zimski noči. To je njegova zadnja straža pred vrnitvi-jo domov. Od časa do časa zadrema in sanja o svojem domu. Ko zadrema prvič, vidi svojo Marico v objemu drugega, nato se mu obudijo spomini na slovo od doma, končno sanja, da je prišel domov in se ob materinem blagoslovu poroči z ljubljeno. – Zjutraj gostje odhajajo in najdejo v snegu zmrznjenega stražarja.¹¹

Poslednja straža je Savin baje napisal v Šmarjeti (Sv. Marjeti/St. Margareten) pri Volšperku (Volšperg, Vošperg)¹² v Labotski dolini/Lavanttal (v današnji La-

⁸ R. Batka (1868-1922). Bil je doktor muzikologije in germanistike, glasbeni publicist, posvečal pa se je pisanju in prevajanju opernih libretov v nemščino; profesor za literaturo na dunajskem Konservatoriju in sodelavec praškega časopisa *Der Kunstwart* (http://de.wikipedia.org/wiki/Richard_Batka; 20. 3. 2013).

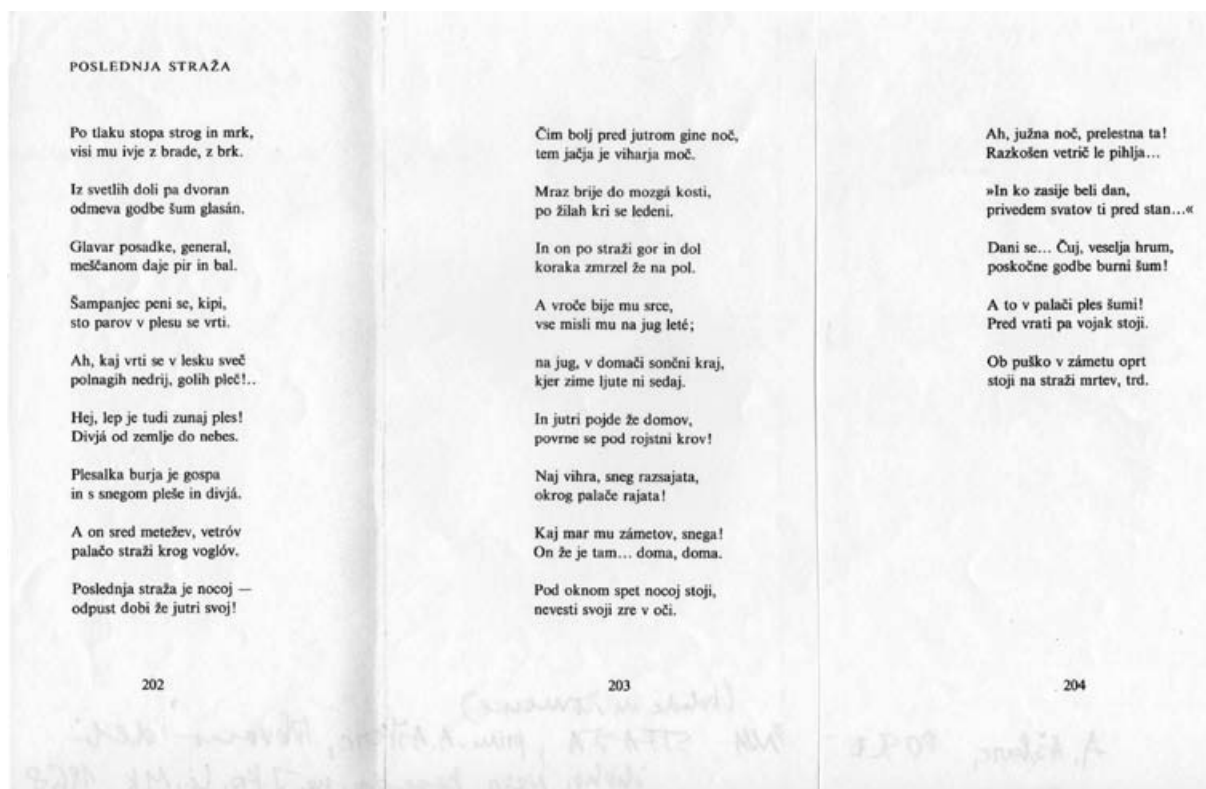
⁹ *Agrarmer Zeitung*, 20. 3. 1906, brez podpisa.

¹⁰ Boršnik, Aškerčeva bibliografija, str. 58, 83.

¹¹ Neubauer, Slovenske igre in scenariji, str. 62.

¹² Svetlič, R., *Kazalo krajev*, str. 166 in Wolf, A. A., *Deutsch-slowenisches Wörterbuch*, str. 2011.

⁷ NUK, *Glasbena zbirka; Mapa R. Savin-Poslednja straža*.

Anton Aškerc, balada *Poslednja straža* (Janko Kos ur.: *Izbrano delo: Anton Aškerc, Ljubljana: 1968, str. 203-204*)

vantinski škofiji na avstrijskem Koroškem,¹³ kjer je često preživel dopuste pri svoji sestri Mariji, poročeni Geinsperger (prim. pismo Fr. Geinspergerja).¹⁴ Glasbeno je opera še razmeroma skromna, vendar je v njej že veliko pozitivnega in značilnega. Da je ta dramatska scena, kakor jo je imenoval njen glasbeni avtor, še vsa utesnjena v ozek okvir, da je slogovno že pretežno novoromantična in je iz nje čutiti nekako zadržanost, je razumljivo. Če odmislimo problematičnost snovi po njeni dramatski strani, moramo upoštevati, da je bila prvi poskus širše odrske forme, delo, ki mu skladatelj sam v svoji zreli umetniški dobi ni pripisoval večje umetniške, temveč bolj razvojni pomen. Analiza tega poskusa kaže, da je bil avtor do svojega odrskega prvenca preoster. *Poslednja straža* namreč že vsebuje osnovne novoromantične prijeme v gradnji, bogato zvočnost, ki se marsikje kar

preliva in po svoji zasnovi včasih spominja na R. Wagnerja ali R. Straussa, velik smisel za modulacijske menjave in harmonsko učinkovitost. Te zanimivosti, ki so očitne toliko bolj, če jih primerjamo z drugimi opernimi poskusi takratne slovenske glasbene produkcije, kažejo številni obrisi iz partiture *Poslednje straže*. V bistvu romantični slogovni pogled skladatelja ni oviral, da bi ne bil v svojem izrazu vedno modernejši. Kot prej v *Treh Aškerčevih baladah*, je tudi v *Poslednji straži* vnašal, četudi še previdno, svoje nove nazore glede oblikovanja zvoka in melodične linije, celotne arhitektonike in načel dramske gradnje. Harmonsko je postajal napet tudi v nežnih scenah. Okrog 1898 je bil v slovenski glasbi tak odnos do harmonskega pojmovanja nekaj novega. V konservativnih, čitalniško navdahnjenih skladateljskih krogih ni vzbujal posebnega navdušenja, saj je bil kar revolucionaren. Še radikalneje pa je Savin pojmoval solistično motivično gradnjo, v kateri je uresničeval svojo misel o potrebi izrazite deklamacije, o nujni povezanosti besedila-libreta in glasbenega motiva ne glede na dejstvo, da se je v tem oddaljeval od tradicionalne ariozne oblike in se končno tudi popolnoma oddaljil, ne da bi s tem zmanjšal melodično vrednost solističnemu motivu. Oblikovno je njegova solistična gradnja še vedno zanimiva zato, ker v njej pogosto rabi zvečano kvarto, zvečano in zmanjšano kvinto in rad gradi svojo melodiko v okviru raznih možnosti tri- in štirizvoka. V solističnem snovanju je bil torej skladatelj za tisti čas dr-

¹³ Prim. spletno stran: <http://www.mister-map.com/sl/borovlje/1/>.

¹⁴ Žal tega dokumenta danes ni moč ne potrditi in ne ovreči, kar pa seveda ne ovreče vsaj eno (če že ne več tovrstnih možnosti) od tez; ne glede, od kje in kam je R. Savin prihajal na dopust (-e; saj je vseskozi služboval zunaj svojega rodnega Žalca!), je to še vedno možno pa tudi čas ustvarjalnosti ni moč vedno zamejiti z natančnim datumom; kajti ustvarjanje marsikdaj ne pomeni zgolj materialnega dejstva, temveč je zlasti to (komponiranje) tudi načrtovanje, iskanje, dogovarjanje (snovi oz. tematike, libreta, libretista, ...), kar je še zlasti dokaj specifično za glasbeno odrsko delo oz. opus. Vse to pa je Savinov operni prvenec *Poslednja straža*, op. 15 oz. op. 1 (pri tem pa še dodatno primerjaj op. 49 na str. 43, v: Cvetko, Risto Savin).

zen in širokopotezen. Drugo je vprašanje pravilnega naglašanja teksta, ki često izdaja, da si pravilnega naglasa slovenskega jezika ni povsem prisvojil in da je ta slonel na izreki, kakršna je običajna v njegovem rojstnem kraju. Tudi inštrumentacija je v *Poslednji straži* že boljša kot v prejšnjih Savinovih orkestralnih skladbah. Iz nje se že čuti začetek študija pri Knittlu in tudi izkustva, ki si jih je pridobil s poslušanjem modernih mojstrov, ob čemer pa si je v invenciji vendarle ohranil prosto pot. Začetni vzori so se namreč odražali predvsem v arhitektoniki in inštrumentaciji in so bili v njegovi prvi razvojni fazi skoraj potrebni. Oblikovno dokaj zaključena in plastična *Poslednja straža* je med Savinovimi odrskimi deli uspel poskus in napredek v skladateljski rasti.

Zagreb¹⁵

Prvič je opero uprizorilo (Kraljevo) Hrvatsko zemaljsko kazalište v Zagrebu 19. marca 1906 ob priliki slovesnih proslav, ki so bile v okviru akcije za postavitve spomenika hrvaškemu škofu in politiku Josipu Juraju Strossmayerju (1815-1905). Že priprava je vzbudila mnogo zanimanja in navedeni pisec je v *Obzoru* opozoril, da (citati): »... Savinova glasba kaže pretežno slovenski karakter«.¹⁶

Do tega sklepa, ki na splošno za *Poslednjo stražo* sicer ne drži, je prišel najbrž zaradi motiva pesmi *Ko b'*

Lorvorjev venec, ki ga je prejel R. Savin od Odbora za postavitve Strossmayerjevega spomenika v Zagrebu po premieri *Poslednje straže*, 19. marec 1906 (*Savinova hiša v Žalcu*; foto: Uroš Govek)

sodov ne b'lo, ki ga je Savin uporabil v plesu prve slike in ga je nato preprosto razvijal in oblikoval. Vendar je ta motiv edini značilnejši, ki se v celotni dramatski sceni nanaša na slovensko ljudsko pesem, in tako omenjeni sklep ni mogel biti dovolj utemeljen. Isti pisec je takrat tudi poudaril, da uporablja skladatelj za svoja dela samo tekste slovenskih pesnikov. Še značilnejše je bilo tudi nepodpisano poročilo v *Agramer Zeitung*,¹⁷ ki ugotavlja, da je izbira tega dela okusu publike kar najbolj ustregla, dalje, da je snov *Poslednje straže* slovanska, da je skladatelj Slovenec in da je tako to delo moglo računati na simpatično zanimanje zagrebških glasbenih krogov. Nekakšno vsestransko slovanstvo tega odrskega prikaza jim je bilo torej pri srcu in primerno značaju proslav. Poročevalci so izrabili priliko, da so posredno nakazali tudi nacionalno povezanost hrvaškega in slovenskega ljudstva. Poročilo v *Agramer Zeitung* razkriva Savinov psevdonim in pravi, da je skladatelj s pravim imenom Fridrich Schirza (Friderik Širca). Savinov psevdonim takrat tudi za hrvaško javnost torej že ni bil več primerno sredstvo, da bi se skladatelj še nadalje kril, temveč je že pomenil določen umetniški vzdevek. V slovenski javnosti je bila ta skrivnost odkrita že davno poprej. Kritika v ljubljanskem *Slovanu*¹⁸ pa je menila, da je *Poslednja straža* uspela, naglasila je kvalitetno polifonsko obdelavo orkestralnega parta, bogato zvočnost, moderno obdelavo pete besede in uporabo »slovenskega plesnega motiva«:

¹⁷ *Agramer Zeitung*, 20. 3. 1906.

¹⁸ *Slovan*, l. 4/1905-1906, str. 159 (podpis: M. G.).

¹⁵ Zagreb je na začetku 20. stoletja štel okrog 125.000 prebivalcev. Od 1827 je deloval v Zagrebu (neprekinjeno) Hrvatski glazbeni zavod (HGZ; Musikverein, Muzičko društvo, Glazbeni zavod). (Prva) glasbena šola HGZ (ust. 1829) je »šele« 1916 prerasla v (Glasbeni) Konservatorij. V Zagrebu je 1846 gostoval sloviti pianist in skladatelj Franz Liszt, četudi so bili motivi njegovih germanofilskih domačinov inspirirani kot propaganda proti hrvaškemu ljudskemu gibanju. HGZ je bil 1861 s sklepom Sabora preimenovan v Narodni zemaljski glazbeni zavod. 1876 je HGZ preselil svoj sedež v novozgrajeno stavbo v Gundulićevo ul., kjer je še danes in tedaj je Zagreb dobil prvo koncertno dvorano. 1895 je HGZ modificiralo (svoje) ime v Hrvatski zemaljski glazbeni zavod, od 1925 je to še vedno HGZ. Najstarejše hrvaško ljubiteljsko (glasbeno) društvo je Kolo, hrvaško pevsko društvo (1862-1947). Opera HNK je delovala od 1870 do 1895 na Markovem trgu (zgrajena 1834), od 1895 pa deluje v zdajšnji zgradbi na Trgu Maršala Tita 15, vmes kot (Kraljevo) Hrvatsko zemaljsko kazalište. Ustanovitelj zagrebške Opere skladatelj Ivan Zajc (1832-1914) je organiziral v okviru (glasbenega) gledališča že 1871 ti. »Quodlibete«; to je bil pravzaprav začetek profesionalne orkestrsko-koncertne dejavnosti v Zagrebu. Intendant Stjepan Miletić je l. 1896 uvedel v taisto gledališče redne simfonične koncerte z opernim orkestrom, ki je kasneje prerasel v Zagrebško filharmonijo (ust. 1919 kot Filharmonija gledališkega orkestra) in šele po (prvi svetovni) vojni (1920) kot Zagrebška filharmonija. Iz let 1898-1918 datira organizirano gostovanje številnih tujih ansamblov na področju komorne glasbe, prav tako pa tudi že večje število nastopov domačih »ad hoc« sestavljenih komornih ansamblov. Vse to je pogojevalo tradiciji, ki je omogočala nadaljnji razvoj hrvaške glasbene ustvarjalnosti in poudarjalnosti. Hrvatsko pevsko društvo Lisinski je bilo ustanovljeno 1910. Povzeto po: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, junij 2009.

¹⁶ *Obzor*, 19. 3. 1906.

Panorama Zagreba na začetku 20. stoletja (Nacionalna sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

(Kraljevo) Hrvatsko zemaljsko kazalište v Zagrebu na začetku 20. stoletja (Nacionalna sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

Predstava 180 ponedjeljak 19. ožujka. Predstava 181. utorak 20. ožujka
Predstava 182 Srijeda 21. ožujka

RAZPORED.

1. BELA pl. ADAMOVICH: Adagio za veliki orkestar.
 2. *Ogniković:* »Proslov«, govori gdja. Ljuba Iveković.

3. POSLJEDNJA STRAŽA.

Opera u jednom činu od R. SAVINA. Rieči po baladi ANTUNA AŠKERCA, preveo F. Ž. MILER.
 Redatelji: gg. ravnatelj ANDRIJA FIJAN i nadredatelj ANTON.

LICA:

Prosjak g. Nikola Zec	Petar, vojnik, njegov zemljak . . . g. Ernesto vitez Cammarota
Kapral g. Lav Vodvačka	Majka gdja. Marija pl. Weingartner
Tona, vojnik (Slovenac) g. Zvonimir Jeretin	Maruša gdja. Draga Štern

Narod, seljaci, gosti. Događa se u 18. stoljeću za carice Marije Terezije.

4. IVAN pl. ZAJC: »Nikola Šubić Zrinjski«:
 a) Dvopjev Sulejmana i Levija iz I. slike, pjevaju gg. Nikola Zec i Vaclav Anton.
 b) Arija Sulejmana iz I. slike, pjeva g. Nikola Zec.

5. IVAN pl. ZAJC: »Vienac narodnih pjesama« za mješoviti i dječjački zbor uz pratnju orkestra.

JOSIPU JURJU SLAVA!

Rieči F. Ž. MILERA, glazba IVANA pl. ZAJCA.

LICA:

Mlada gospodja gdja. Jela Crnojević	Seljakinja gdjica. Slava Korlević
Djevojčica mala Angelina	Starac seljak g. Stjep. Bojničić
Gospodin g. Drag. Alković	Stari gospodin g. Oskar Veljačić
Prvi seljak g. M. Thaller	Vila Hrvatica gdjica. Bogumila Vilhar
Drugi seljak g. Drag. Katušić	Vila Slavonka » Slava Saračević
Treći seljak g. Stj. Mlinarić	Vila Dalmatinka » Olesa Seč
Stara gospodja gdja. Ljuba Iveković	Vila Bosanka » Adela Jemrić
Prva djevojka gdjica. Mica Purić	Vila Hercegovka » Ivana Špun
Druga djevojka » Blažica Ferić	Vila Istranka » Blanda Höller
Treća djevojka » Irena Gayella	Vila Hrvatica » Mercedes Valenti
Četvrta djevojka » Karla Prister	Vjera Adela Gruber
Prvi mladić g. Mil. Tićak	Umjetnost » Anka Stepnička
Drugi mladić g. Eug. Quinz	Znanost » Stanka Arko
Treći mladić g. Milan Reizer	Graditeljstvo » Jelka Aranicki
Četvrti mladić g. Ervin Albrecht	Glazba » Marijana Frank Rubelli.

Sviet gradski i seoski.

Is blagonaklonosti sudjeluju još članovi hrv. pjev. društva »KOLA«, akad. pjev. društvo »MLADOST« i učenice HRV. ZEM. GLAZBENOG ZAVODA.

Dirigent: ravnatelj g. NIKOLA FALLER.

C. Albrecht (Marčić i Dečaki, Zagreb).

Letak za premiero Savinove Posljednje straže v Zagrebu, 1906 (HAZU, Muzejsko kazališna zbirka Zavoda za povjest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe u Zagrebu)

»(...) Hrvatska kritika je priznavala komponistu velik talent, umetniško vrednost opere, ki je originalna ter porokuje našemu rojaku pot do svetovnih odrov. 'Kakor je Parma velik v sladkih melodijah, je tako Savin velik v slikanju in analizi čustev'. Uspeh rojaka nas izredno veselil in upamo, da nastopi R. Savin skoraj z večjim delom!« V *Agramer Zeitung* je zaključila, da vse »kaže skladateljevo bodočnost v mnogo obetajoči luči«. V Zagrebu sta potem sledili še dve ponovitvi: 20. in 21. marca 1906. Na premieri pa je avtor prejel od prirediteljev in gostiteljev, torej zagrebskega Odbora za postavitev Strossmayerjevega spomenika v Zagrebu lovorjev venec s trobojnico,¹⁹ ki se danes nahaja v skladateljevi spominski sobi Savinove hiše v rodnem Žalcu.

Večinoma napovedi in pozitivne ocene in poročila pa so hkrati izšla še v številnih drugih hrvaških (zagrebskih) časnikih kot npr. v: *Agramer Zeitung* (17. in 21. 3. 1906), *Hrvatsko pravo* (17. in 20. 3. 1906), *Narodne novine* (20. 3. 1906), *Obzor* (20. in 21. 3. 1906), *Pokret* (20. 3. 1906), *Sve novine* (19. 3. 1906) idr.

Ljubljana²⁰

Dne 19. decembra 1907 je bila *Poslednja straža* z velikim uspehom uprizorjena v ljubljanskem Deželnem

gledališču.²¹ Tokrat je bilo Savinovo ime prvič vključeno med avtorje, katerih glasbena dela so izvajali v ljubljanskem slovenskem gledališču. Ta odrski poskus je bil za skladatelja, zlasti spričo zagrebske in ljubljanske uprizoritve umetniško važen, pa tudi poučen. V praksi, ob izvedbi, je mogel Savin najlepše spoznati pomanjkljivosti svojega prvenca tako v muzikalnem kakor v dramaturškem pogledu in to je nedvomno koristilo izdelavi njegovih nadaljnjih odrskih stvaritev. Samo dan po premieri sta izšli dve kritiki v dveh osrednjih ljubljanskih dnevnikih, ki sta si tako ali drugače pozitivni in negativni, npr. prva v *Slovenecu*:

»(...) opera je kratka in moderna, lepo delo g. Risto Savin-a (Ferdinanda Schirzla). Komponist nam je znan po svojih skladbah v 'Novih akordih' in je poleg Parme edini Slovenec, ki je ustvaril kaj lepega na opernem polju. Opera se je že preje vprizorila v Zagrebu s povoljnim uspehom. V slovenščino prevel jo je Roman Romanov. Delo samo je moderno, posebno ji dela krasna instrumentacija čast. V tej sijajni instrumentaciji ne išče skladatelj nobenih zunanjih efektov, ampak teži, kot moderni sploh po notranji vsebini, po psihologiji glasbe, če smemo tako reči. Starih instrumentalnih trikov ne najdemo v nji, vse je silno diskretno in polno motivov, ki niso nikdar vsiljivi. Pogled v partituro kaže silne težave za orkester in zahteva res izvrstnih moči za proizvajanje. ... Opera je uspela in upamo, da nas g. Schirzel tudi v bodoče preseneti s kakim večjim delom: zlasti overtura je krasna (...)«. (A. F. = Anton Foerster).²²

Zapis v *Slovenskem narodu* isti dan pa je premiero povzel takole:

»(...) Prijeten in domač je bil dramatični prizor Rista Savina. Bogat, za moderni inštrumentarij in pola prijete melodij je našel mahoma pot do src vseh poslušalcev.

vokalno in inštrumentalno glasbo, dvomesečnik *Novi akordi*. 1908 je bila ust. Slovenska filharmonija (SF; razpuščena 1913), njena prva umetniška vodja in dirigenta pa sta bila slovita Vaclav Talich in Fritz Reiner. »Šele« l. 1919 je Ljubljana dobila prvo (visoko) glasbeno šolo, Konservatorij, kot neposrednega nadaljevalca Šole Glasbene matice (ust. 1882). Povzeto po: Statistični urad Republike Slovenije, jun. 2009.

¹⁹ *Narodne novine*, 20. 3. 1906, str. 2.

²⁰ Ljubljana in glasbeno življenje na začetku 20. stoletja (okrog 50.000 prebivalcev) Na področju vokalne glasbe je bila vodilna ustanova v Ljubljani Glasbena matica (GM; ustanovljena 1872) in je bila tudi ves ta čas najpomembnejša na področju vokalne koncertne dejavnosti, zaradi odličnega in številčnega zbora pa so imeli pogosto na repertoarju tudi vokalno inštrumentalna dela slovenske in svetovne glasbene literature. V zadnji tretjini 19. stol. sta postajali Filharmonično društvo (FD; ustanovljena 1794; tudi Philharmonische Gesellschaft) in Deželno gledališče (DG; ust. 1892) vedno bolj nemško orientirani, zato je prišlo v Ljubljani do specifične situacije, v kateri sta se vzporedno vsaka zase razvijali in v tem tudi medsebojno tekmovali dve nacionalni kulturi in kar se je vse skupaj odrazilo kot razvito in bogato glasbeno življenje v Ljubljani. V sezoni 1881/82 je svojo prvo in edino ljubljansko dirigentsko sezono začel v FD in DG veliki Gustav Mahler. Na prehodu v 20. stol. sta imela pri FD posebne zasluge za to Dunajčan Josef Zöhrer (glasbeni direktor in vodja glasbene šole) in Čeh Hans Gerstner, ki je ob rednih simfoničnih koncertih organiziral še komorne (glasbene) večere; mdr. je v Ljubljani v tem času (1902 ob 200-letnici ustanovitve FD; njena predhodnica je bila Academia philharmonichorum Labacensium, ust. 1701) gostoval tudi berlinski Orkester glasbenih umetnikov pod vodstvom Richarda Straussa. Ljubljana pa v tem času beleži še nastope znamenitih evropskih orkestrrov iz Münchna, Dunaja, ..., pa še imena kot so koncertni tenorist Leo Slezak, pianist Eugen d'Albert in violinist Pablo de Sarasate. V sezoni 1891/92 je svojo operno stavbo (na današnjem naslovu v Župančičevi ul. 1) dobila Opera in balet; v času do (prve svetovne) vojne je izvedla celoten standardni repertoar tistega časa, ob tujih umetnikih pa so se v njej ves čas potrjevali predvsem domači, slovenski glasbeniki. L. 1913 je Opera zaradi (političnih, strankarskih) nesoglasij morala prenehati z delovanjem, zato je njeno vlogo v sezoni 1913/14 prevzela Zagrebska opera s stalnimi gostovanji. 1901-1914 je v Ljubljani izhajala najpomembnejša slovenska glasbena revija, zbornik za

²¹ Ime za gledališča v glavnih mestih avstrijskih dežel. V Ljubljani se je večkrat imenovalo tudi Stanovsko gledališče (Gledališče deželnih stanov = D. g.). (Ljubljanska) Stavba D. g. je bila (prvič) dograjena 1765 in je pogorela 1887. Dosledno se je uveljavilo to ime šele za novo stavbo v Ljubljani, ki je bila sezidana 1890-92 (arhitekta: Jan Vladimír Hráský in Anton J. Hrubý; nekdanja Opera in balet SNG; do 2011 spet v rekonstrukciji, op. F. K.). V njej sta si delili prostor slovensko in nemško gledališče vse do 1911, ko so si ljubljanski Nemci postavili svojo stavbo (sedanja Drama SNG). Po 1918 so staro ime (D. g.) opustili in D. g. se je preimenovalo v Narodno gledališče v Ljubljani (prim. Enciklopedija Slovenije. 2. knj. Ce-Ed. 1988. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 254).

²² *Slovenec*, 20. 12. 1907, str. 1.

Panorama Ljubljane na začetku 20. stoletja (Kartografska zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani)

Opera in balet v Ljubljani, 1910 (Kartografska zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani)

Št. 39. (POT.) Dež. gledališče v Ljubljani. Dr. pr. 1718.

V četrtek, dne 19. decembra 1907.

Poslednja straža.

Dramatiški prizor. Po Anton Aškercu baladi spisal Rihard Batka. Uglasbil Risto Savin. Kapelnik Hilarij Benišek. Režiser Julian Kratochwil.

Osebe:

Berač	—	Cecil Vašiček.
Korporal	—	Marian Kondracki.
Tone, kranjski vojak	—	Rudolf Bukšek.
Peter, njegov rojak	—	Stanislav Jastrzebski.
Mati	—	Marija Peršlova.
Marica	—	Terezija Thalerjeva.

Kmetje in kmetice.
Godi se v 18. stoletju, za časa Marije Terezije.

Božično drevo.

(EPIKA.)

Glasbenopsihološka drama v enem dejanju (štirih slikah). Spisal Sergij Ivanovič Plaksin. Uglasbil Vladimir Ivanovič Rebikov. Kapelnik Hilarij Benišek. Režiser Julian Kratochwil.

Osebe:

Deklica	—	Marija Collignon.
Njena mati	—	Marija Borzewska.
Princ	—	Magda Ronowska.
Prvi	—	Marija Pavitova.
Drugi	—	Rosa Peršlova.
Komornik	—	Julian Kratochwil.

Škratje, punčke, angeli, ljudstvo.

Med prvim in drugim komadom daljši odmor.

Pri predstavi sodeluje orkester c. in kr. pehotnega polka Leopold II., kralj Belgijcev, št. 27.

PARTER:		LOŽE:		GALERIJA:	
Sedež I.—III. vrste	2 K 80 v	Vstopnina	1 K 60 v	Sedež I. vrste	— K 80 v
IV.—VIII.	2 » 40 »	za dijake	— » 80 »	II.—V.	— » 60 »
IX.—XI.	2 » — »	BALKON:		Stojišča	— » 30 »
Stojišča	1 » — »	Sedež I. vrste	1 K 60 v	Predprodaja vstopnic se vrši v Šešarkovi	
Dijaške vstopnice	— » 40 »	II.	1 » 40 »	trafiki v Šelenburgovih ulicah.	
Vojaške vstopnice	— » 40 »	III.	1 » 20 »		

Blagajnica se odpre ob 7. * Začetek ob polu 8. * Konec ob 10.

Prihodnja predstava bo v soboto, 21. decembra 1907. **Pripravlja se: „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“.**

Letak za premiero Savinove *Poslednje straže* v Ljubljani, 1907 (Slovenski gledališki muzej)

Komaj orkester je bil mestoma preglasen, pihala so bila ponekod neprimerna, pevci so tuintam komaj prišli sredi njih do veljave, sicer se je vršilo vse v najboljšem redu (...).« (R. R.).²³

Iz razvojne perspektive je mogel avtor svoj prvi poskus kritično še bolj oceniti in se okoristiti z zaključki. Zaradi pozne uprizoritve *Poslednja straža* s svojimi harmonskimi in arhitektonskimi novostmi na slovenski glasbeni svet sicer ni več mogla tako močno učinkovati, kakor bi bila v letu 1898, ko je začela nastajati. Medtem so namreč v slovensko glasbo poleg Savina posegli tudi že drugi napredno usmerjeni skladatelji, med njimi Gojmir Krek in Anton Lajovic. Savin sam pa je v času 1898–1907 svoj slog še bolj vzporedil prizadevanjem evropske glasbene moderne. Iz teh razlogov je bila *Poslednja straža* za skladateljski razvoj svojega tvorca bolj pomembna kot za razvoj napredne slovenske skladateljske misli tistega časa in prostora. Zato pa je bil Savin v tistem času mnogo važnejši s svojimi *samospevi*; ne le za svojo rast, temveč vsaj toliko ali pa še več tudi za slovensko glasbo. Še pred njimi je v istem letu, to je leta 1898 zložil tri moške zборе, ki jih je združil pod naslovom *Tri nove*

pesmi potujočega tovariša, op. 2 s številkami 1–3 in z njimi prvič prikazal javnosti svojo zborovsko stvaritev. Morda je ta naslov privzel pod vplivi Gustava Mahlerja in njegovih *Lieder eines fahrenden Gesellen* iz leta 1883.

Zaključek

Poslednja straža spada med balade in romance Antona Aškercu s socialno vsebino. Kot dramatičen prizor je to *balado* po libretu Richarda Batke uglasbil Savin kot svojo prvo, čeprav kratko *opero*. Skladatelj je Aškerc kot pesnika zelo občudoval in ga je imel za svojega najljubšega pesnika. Prva izvedba (premier) te opere je bila v Zagrebu (1906), sicer združena s proslavami za postavitve spomenika Strossmayerju, leto pozneje (1907) pa je bila na sporedu Dramatičnega društva v Ljubljani. V Zagrebu sta bili poleg premiere (19. 3. 1906) na sporedu še dve ponovitvi (20. in 21. 3.), v Ljubljani (pa poleg glasbeno psihološke drame Vladimira Ivanoviča Rebika *Božično drevo*, poleg premiere (19. 12. 1907) še ena ponovitev (30. 12.). Pozneje Savinove *Poslednje straže* (razen novodobne obnovitve v letu 2009: 6. 2. in 10. 7. v Žalcu) niso več uprizarjali na opernem odru.

²³ Slovenski narod, Priloga, 20. 12. 1907, str. 3.

Zatorej Savinov odrski prvenec *Poslednja straža* tudi na slovensko operno glasbo ni imel znatnejšega vpliva. Skladatelju samemu je veljal samo kot poskus in nič več. Bil pa je le prvi, ki je s svojimi novoromantičnimi pogledi še pred *Novimi akordi* (1901-1914) začel novo razdobje v slovenski glasbi. Svoja moderna novoromantična naziranja je vsekakor uveljavil. Te je vsaj nakazal že v *Poslednji straži* in jih kasneje še mnogo tehtneje realiziral v naslednjih operah, ali že kar prvi, ki ji je sledila. V tej smeri je gojil Savin globlja hotenja. *Poslednja straža* ni mogla ustreči njegovim željam po širši operni ustvaritvi s primernejšo motiviko. V času od 1903 do 1907, torej prav v času najprej zagrebške in potem še ljubljanske postavite *Poslednje straže*, je R. Savin služboval v hrvaškem Varaždinu in že mislil na svojo naslednjo opero *Lepa Vida* (1907)

Leta 1931 je Savin sam zapisal »... o moderni glasbi in o svojem življenju«, ki bolj ali manj potrjuje vse dosedanje ugotovitve o njegovem opusu, še posebej o opernem: »(...) Vsa moja dela – v mislih imam posebno moja dramatična dela – so iz časa nove romantike in vsa imajo tudi znak te dobe. Moje stremljenje ni nikoli šlo za tem, da izstopim iz tega okvira, ker pač mislim, da ta doba še zdaleč ni izčrpana (...).«²⁴

Kar nekaj desetletij po Savinovi smrti pa ga je Dušan Mevlja ob 130. letnici rojstva takole orisal: »(...) Risto Savin velja za enega najpomembnejših skladateljev med romantiko in moderno, ... v znatni meri pa se je uspešno udejstvoval tudi na področju operne glasbe. Prvi poskus te vrste je bila enodejanka 'Poslednja straža' z libretom R(ichard) Matka (pravilno je Batke, op. F. K.) po Antonu Aškercu, napisana l. 1898, prvič izvajana (...).«²⁵

Risto Savin pa je kot eden redkih Slovencev (po zapisih Manice Špendal²⁶ in Dragotina Cvetka²⁷) uvrščen tudi v ugledne evropske glasbene enciklopedične preglede.

Viri in literatura

Časopisni viri

Agramer Zeitung, 20. 3. 1906
Narodne novine, 20. 3. 1906
Obzor, 19. 3. 1906
Slovan, leto 4/1905-1906, str. 159
Slovenec, 20. 12. 1907

²⁴ *Življenje in svet*, 27. 12. 1931, str. 711 (s sliko).

²⁵ *Večer*, 12. 7. 1989, str. 13.

²⁶ *The Grove Dictionary of Music and Musicians*. 2nd Edition. 2001. 22. knj. London, str. 340-341.

²⁷ *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, 14. knj. 2005. Kassel-Basel-London-New York-Prag, str. 1035-1036.

Slovenski narod, 20. 12. 1907

Večer, 12. 7. 1989

Življenje in svet, 27. 12. 1931

Spletni viri

http://de.wikipedia.org/wiki/Richard_Batka
 (20. 3. 2013)

<http://www.mister-map.com/sl/borovlje/1/>
 (20. 3. 2013)

Literatura

Aškerc, Anton: *Poslednja straža*, v: *Balade in romance v Izbranem delu zbirke Naša beseda*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1968, str. 202-204

Boršnik, Marja: *Aškerčeva bibliografija*. Maribor : Zgodovinsko društvo, 1936.

Cvetko, Dragotin: *Risto Savin / Osebnost in delo*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1949.

Gledališki list. Poslednja straža. Žalec : Zavod za kulturo in šport, 2009.

Neubauer, Henrik: *Slovenska literarna dela na glasbenogledališkem odru*. Ljubljana : Slovensko komorno glasbeno gledališče, 2004.

Neubauer, Henrik: *Slovenske igre in scenariji – opera, opereta, balet, VI. zv. Glasbenogledališka dela slovenskih skladateljev*. Ljubljana : Slovenski gledališki in filmski muzej, 1992.

Neubauer, Henrik: *Vodnik po operah slovenskih skladateljev*. Ljubljana : Forma 7, 2000.

Ograjenšek, Suzana: *Dopisovanje Rista Savina o glasbi in slovenskem glasbenem dogajanju: diplomsko delo*. Ljubljana : Oddelek za muzikologijo Filozofske fakulteta Univerze v Ljubljani, 1999.

Ograjenšek, Suzana: *Savinova glasbena biografija in izvlečki iz njegove skladateljske korespondence*, v: *Muzikološki zbornik*, l. 48/2012, št. 2.

Repertoar slovenskih gledališč 1867-1967. Ljubljana : Slovenski gledališki muzej, 1973.

Samec, Smiljan: *Operne zgodbe*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1978.

Sivec, Jože: *Opera skozi stoletja*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1976.

Svetlič, Rikard: *Kazalo krajev na »Zemljevidu slovenskega ozemlja«*. Ljubljana : Slovenska matica, 1922.

The Grove Dictionary of Music and Musicians. 2nd Edition. 2001. Vol. 22. London: Macmillan, 2001.

Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik. Personenteil 14: Ric – Schön. Kassel: Bärenreiter; Stuttgart; Weimar : Metzler, 2005.

Wolf, Anton Alois; Cigale, Matej: *Deutsch-slowenisches Wörterbuch*. Laibach : J. Blasnik, 1860

Zusammenfassung

SAVINS OPER POSLEDNJA STRAŽA: ZWISCHEN ZAGREB UND LJUBLJANA (1904-1907)

Nach einem Abriss der slowenischen musikalischen und sonstigen Verhältnisse zu Beginn des 20. Jahrhunderts verortet der Beitrag Risto Savin (richtiger Name Friderik Širca, Žalec, 1859 – Zagreb, 1848) mit seinem Opernerstling *Poslednja straža* [Die letzte Wache] (Anton Aškerc; Libretto Richard Batka) als typischen Vorreiter der neuromantischen Musikrichtung im slowenischen Gebiet. Seine Oper entstand unmittelbar während der Laienausbildung des Komponisten noch vor dem Ersten Weltkrieg. Nachdem Savin mehrere (private) Studien der Komposition in Wien und Prag beendet hatte und als Berufsoffizier der damaligen altungarischen Monarchie von Ort zu Ort zog entstand auch sein erstes Opernwerk, nachdem er bereits einige „Übungen“ in anderen Bereichen der Komposition (Lieder) hinter sich hatte. Für *Poslednja straža*, die noch keine echte Oper, sondern in den Worten des Komponisten eine dramatische Szene bzw. Oper in einem Akt war, ist kennzeichnend, dass sie über mehrere Jahre hindurch entstand: von 1895 (1898) bis zu ihrer Laibacher Wiederaufführung 1907; ihre Premiere erlebte Savins Oper *Poslednja straža* nämlich am 19. März 1906 in Zagreb im damaligen (Königlichen) Kroatischen Landestheater. Der Erfolg war trotz mancher Vorwürfe groß.

Der vorliegende Beitrag umreist alle erhaltenen Fassungen der Partitur (bis zur neuzeitlichen Bearbeitung für heutige Aufführungen – Vitja Avsec und Franci Rizmal, Ljubljana/Žalec, 2009). Neben dem Inhalt der Oper werden auch (statistische) Angaben und das musikhistorische Potential der seinerzeitigen Aufführungen von Savins Oper *Poslednja straža* sowohl in Zagreb als auch in Ljubljana behandelt. Es muss nicht besonders hervorgehoben werden, dass Zagreb viel größer als Ljubljana war und ist und die musikhistorischen Resultate und damit die Aufführungsbedingungen für Savins Opernerstling dort bereits damals viel besser waren als in Ljubljana. Vielleicht war auch deshalb (und nicht nur wegen der Erstaufführung) der Erfolg der Zagreber Premiere viel größer als bei der Wiederaufführung in Ljubljana 1907. Doch Savins kompositorische Ära und damit neue Erfolge folgten erst später (in diesem Zusammenhang können zumindest folgende szenische Werke erwähnt werden: die Opern *Lepa Vida* [Die schöne Vida], 1907; *Gospodsvetski Sen* [Der Traum vom Zollfeld], 1921; *Matija Gubec*, 1922-23, sowie die Ballette *Plesna legendica* [Das Tanzlegendchen], 1918; *Čajna punčka* [Das Teepüppchen], 1922 und andere; womit über diesen Komponisten sicherlich noch nicht

alles gesagt worden ist). Und die Oper *Poslednja straža* war dabei nur sein Leitstern.

Schlagwörter: Risto Savin (alias Friderik Širca), Oper *Poslednja straža* [Die letzte Wache], Zagreb/Agram, Ljubljana/Laibach